

Grčka kolonizacija VIII – VI. st.pr.n.e.

Ni nakon provale Dorana i utemeljenja naseobina pojedinih plemena i njihovih skupina kretanja grčkog stanovništva nisu se zaustavila. Ona su se osobito pojačala u razdoblju od 8 do 6. st.pr.n.e. koje se u historiografiji naziva periodom velike kolonizacije. Stvarnih bilježaka iz doba kolonizacije nema, a podaci kojima se služi kasnija literatura temelje se većinom na prepričavanju legendi i priča. Dosta podataka o kolonizaciji nalazimo kod Tukidida (VI,1.), Strabona u *Geografiji*, Pausanije u *Opisu Helade* i drugih autora.

Prije tumačenja samog uzroka, karaktera i pravaca grčke kolonizacije važno je objasniti pojam »kolonija«.

Pojam »kolonija« dolazi od lat. *colonia* (*colo* 3. = »obrađivati zemlju«) i označava naselje latinskih ili rimskih građana. To su vojno-zemljoradnička naselja koja se na područjima pod rimskom vlašću osnivaju odlukom rimskog senata.

Rimskom pojmu *colonia* u Grčkoj više odgovara pojam κληρουχία, a one se javljaju u 5. i 4. st.pr.n.e. Stanovnici kleruhija bili su i dalje smatrani građanima metropole koja je osnovala kleruhiju. Poznate su nam samo atenske kleruhije. Najstarija atenska kleruhija osnovana je u 6. st.pr.n.e. na otoku Salaminu, a osim toga Atenjani su imali svoje kleruhije na nekim otocima Egejskog mora, te na Tračkom Hersonezu.

Kleruhije su imale određenu samoupravu i svoje organe vlasti, dok su kod sudskih procesa bile ograničene, te su se obraćale atenskom sudu. Zemljišta kleruhija bila su osvajana uglavnom ratnim pohodima, pri čemu je pokoreno stanovništvo bilo ili protjerano ili je moralo dati dio svojeg zemljišta i plaćati porez.

Za pojam prave kolonije Grci su upotrebljavali riječ ἀποικία (od grč. ἀποικεῖν = »živjeti u daljini, preseliti se«) i označava grčko naselje u tuđini.

Uzroke kolonizacije treba tražiti u pojačanom razvoju proizvodnih snaga i proizvodnje kako kovina tako posebno keramike, kože i tkanina. Širi se trgovina, počinje se kovati novac i uvoditi standardnije mjere, razvija se pomorstvo i zanatstvo. Razvojem proizvodnje sitni su proizvođači zbog nemogućnosti zapošljavanja u domovini bili prisiljeni da se sele.

Privredni je uspon nužno vodio do imovinske nejednakosti. Dolazi do zaoštavanja borbe između rodovske aristokracije i širokih slojeva slobodnog i neslobodnog stanovništva, što dovodi do formiranja klasnog robovlasničkog društva.

Glavni je uzrok grčke kolonizacije bio u prenaseljenosti grada metropole, što nam u svojim djelima objašnjavaju Tukidid (I,2) i Platon (*Zakoni* 707).

Naime, prema starim propisima, polis je imao određen broj zemljoposjeda koji je odgovarao broju građana. Zemljoposjed – *kleros* – nije se mogao dijeliti niti otuđivati, nego se ostavljao najstarijem sinu tj. najbližem krvnom srodniku u nasljedstvo, pa su mlađa braća prema tome činila višak stanovništva.

Svi su ovi socijalni, ekonomski i politički faktori uvjetovali kolonizaciju.

Važno je istaknuti da se ovdje ne radi o kolonizaciji u smislu podjarmljivanja drugih naroda i plemena niti o bogaćenju i povratku u domovinu, nego o osnivanju naseobina za iseljenike i trajnom naseljavanju.

Kako kaže Ciceron, grčke su naseobine činile »bogat porub na velikoj tkanini barbar-

skog svijeta«. Koliko tradicija spominje, prilikom zauzimanja zemlje nisu ratovali sa starosjediocima. Za naseljavanje su se birale nenaseljene ili slabo naseljene obale s pogodnim lukama. Ti su centri kasnije bili uglavnom trgovačka i pomorska središta, pa u unutrašnjost zemlje nisu prodirali. U prvo vrijeme novi su gradovi nastali u užoj domovini Grčke, na obalama i otocima Egejskog mora, da bi kasnije poneki bili udaljeni čak 1000 km od metropole.

U kolonizacijskim poduhvatima sudjeluju gotovo svi grčki gradovi, zemljijski i trgovački centri, a s vremenom inicijativu preuzimaju grčki trgovački gradovi. Stoga su i naseobine imale isprva agrarni karakter, dok kasnije, razvojem trgovine i robne proizvodnje, poprimaju trgovačko-zemljijski karakter. Među gradovima koji su imali inicijativu u osnivanju naseobina posebno se ističu Milet, Korint i Halkida na otoku Eubeji.

Osnivanje naseobina bilo je vezano za neke običaje i formalnosti: najprije se obraća delfijskom ili nekom drugom proročištu. Pošto bi dobila pozitivan odgovor, metropola bi odredila organizatora iz redova građana koji se zvao οικιστής. Njegova je dužnost bila da na mjestu nove naseobine raspodijeli zemlju. Kada se izmjerio teren, određivalo se mjesto za hram, zatim se zemlja klasificirala prema položaju i obradivnosti, te je svaki doseljenik dobio svoj *kleros* koji je obuhvaćao teren za gradnju kuće i zemlju za obradu.

U *Odiseji* (VI 7 – 10) možemo naći najstariju grčku literarnu predaju o osnivanju naseobina.

Što se tiče državne formacije naseobina, one su bile potpuno samostalne. Ekonomski i politički bile su nezavisne od svoje metropole. Imale su svoje pravosuđe, zakonodavstvo, administraciju, kovale su vlastiti novac. Kad je bilo potrebno, međusobno su se pomagale, ali je isto tako znalo doći do prekida veza i do neprijateljstva. Poštivale su se krvne veze, običaji, tradicija i kultura, ali je veza metropole i naseobine bila prvenstveno ekonomske prirode.

Grčka kolonizacija odvijala se u tri osnovna pravca: na zapad, sjever i sjeveroistok, te na jug.

Grčke naseobine na zapadnom Mediteranu

Grci su vrlo rano uspostavili vezu sa Sicilijom i Italijom. To im je područje bilo osobito privlačno zbog plodnosti zemlje. Kod Homera možemo naći dosta podataka koji govore da su Grci to područje poznavali još u herojsko doba. Osim toga imamo dosta arheoloških spomenika koji govore tome u prilog. Područje južne Italije grčki su pisci nazivali Velikom Grčkom (*Magna Graecia*), budući da su Grci na tom području osnovali mnoštvo naseobina.

Smatra se da su prvu naseobinu na ovom području osnovali iseljenici grada Kime iz Male Azije. Njih je navodno vodila golubica do obale Italije i ondje sletjela na obali zaljeva. Na tom su mjestu kraljevski sinovi Megasten i Hipoklo osnovali grad koji su prema svom rodnom gradu nazvali *Cumae*. Arheološki podaci nam govore da je ova naseobina nastala istovremeno kada i druge grčke kolonije u Italiji i Siciliji. Osim Kime iz Male Azije u osnivanju tog grada sudjelovali su i eubejski gradovi Halkida i Eritreja. U isto vrijeme grčki doseljenici osnovali su niz gradova na nekim otocima i na obali današnjeg Napuljskog zaljeva. U 5. st.pr.n.e., kad je grad Kuma postao prenapučen, mladi ljudi su se iselili i nakon jednodnevne plovidbe osnovali *Nea polis* (Novi Grad), današnji Napulj.

U Tarentskom zaljevu Grci su osnovali nekoliko važnih naseobina. Dorani iz Lakonije krajem 8. st.pr.n.e. osnovali su *Tarant* – Tarent. Stanovnici Tarenta su zajedno s doseljenicima s Peloponeza osnovali na apulskoj obali gradove *Kalipolis* i *Hidrun*t. Tarent

je bio velik ekonomski centar i imao je najbolju luku u južnoj Italiji, a osim toga posjedovao je vrlo plodnu okolicu.

Najstarije ahejske naseobine u južnoj Italiji bile su *Sibaris* i *Kroton*. Zbog zaštite od ekspanzionističkih težnji Tarenta stanovnici Sibarisa osnovali su na zapadnoj obali zaljeva grad *Metapont*. Kasnije su svoju vlast nametnuli *Sirisu* i tako obezbijedili prevlast nad cijelom obalom Tarentskog zaljeva. Kroton i Sibaris bile su zemljoradničke naseobine i, uz širenje svoga teritorija uz obalu, prodirale su i u unutrašnjost.

Doseljenici iz Lokride osnovali su *Lokru Epizefirsku*.

Najjužnija naseobina bila je *Region* kod Mesinskog tjesnaca, koju su osnovali stanovnici sicilske naseobine Zankle. Niz naseobina osnovano je i na zapadnoj obali Kalabrije, a među njima i *Posejdonija*.

U prvoj polovici 8. st.pr.n.e. obalu Sicilije, i to njenu istočnu stranu, naselili su kolonisti iz Halkide, Naksa, Megare i Korinta.

734. g. Halkidani su osnovali *Naks*, prvu od svojih mnogobrojnih naseobina. Halkidani iz Naksa osnovali su još dvije naseobine: *Katanu* i *Leontine*. Početkom 7. st.pr.n.e. doseljenici iz Kume osnovali su na uskom prolazu koji je dijelio Siciliju od Italije naseobinu *Zankle*, koja je kasnije prema doseljenicima iz peloponeske Mesenije nazvana *Mesana* (današnja Messina). Iste godine kada su Halkidani osnovali Naks, Korinćani su osnovali *Sirakuzu* koja je postala najveća i najbogatija naseobina na Siciliji.

Na sjevernoj i istočnoj obali Sicilije stanovnici Zankla i Halkidani osnovali su niz manjih naseobina od kojih su najznačajniji gradovi *Himera* i *Tauromenij*. Megarani su osnovali *Megaru Hiblejsku*, da bi zatim stanovnici toga grada zajedno s grupom iz matične Megare osnovali *Selinunt*.

U kolonizaciji Sicilije od maloazijskih gradova sudjelovao je samo Lind s otoka Roda, koji je zajedno s doseljenicima s Krete osnovao na južnoj obali grad *Gelu*. Zajedno sa stanovnicima iz Gele Grci su 580. g.pr.n.e. osnutkom *Akraganta* završili kolonizaciju Sicilije.

Sredinom 7. st.pr.n.e. Grci su dospjeli na »daleki zapad«. Oko 638. g.pr.n.e. zaplovila je lađa s otoka Sama pod vodstvom Kolaja i prošavši Heraklove stupove došla do grada *Tartesa* na ušću današnjeg Guadalquivira. Fokejci su osnovali naseobinu *Masaliju* (današnji Marseille), da bi ubrzo zatim osnovali niz naseobina na obali Iberije i Ligurije.

Oni su pokušali da se učvrste na otoku Korzici, gdje su osnovali grad *Alaliju*, ali nisu uspjeli, jer su bili potučeni od Etruščana i Kartazana. Grčki utjecaj u tom dijelu svijeta bio je veći nego što se inače misli, a širio se sve do srednje Francuske, Švicarske i Bavarke. Rimski povjesničar Justinijan iz 2. st.n.e. je napisao: »Gali su od Grka naučili civiliziraniji način života i kanili su se svojih barbarskih navika... Postigli su tako sjajan napredak te se činilo da je Galija postala ne samo kolonija već prije sastavni dio Grčke.«

Grci na Jadranu

U 8. st.pr.n.e. Korinćani su osnovali na otoku Krfu naseobinu Korkiru i tako stvorili bazu za dalje prodiranje u Jadran. Na albanskoj obali osnovali su zajedno sa doseljenicima iz Korkire u 7. st.pr.n.e. *Apoloniju* i *Epidamno*, kasniji *Dirakij* (današnji Drač). Iz arheoloških nalaza vidi se da su korintski i korkirski trgovci dugo vremena poslovali duž sjevernog i srednjeg Jadrana. Potomci Korkire su sredinom tisućljeća zajedno s iseljenicima iz Knida utemeljili *Crnu Korkiru* (*Korkyra Melaina*, današnja Korčula). Sigurno je da su imali dobre veze sa starom postojbinom, što potvrđuje i noviji arheološki nalaz korintske vaze iz 6. st.pr.n.e. iz srednje Dalmacije.

Osim Crne Korkire grčki su kolonisti osnovali niz drugih naseobina: Sirakužani *Isu*

(Vis), kolonisti s otoka Fara u Egejskom moru *Far* – Hvar. Zanimljiv je podatak povjesničara Diodora Sicilskog koji govori o točnom datumu osnivanja Hvara 385/4 g.pr.n.e. (*Diod. XV* 13 i 14). Isejci s Visa osnovali su na kopnu *Tragurij* – Trogir (*Strab. VII*, 315). Polibije nam govori da su Dalmati prije prvog rimsko-ilirskog rata napadali isejski Tragurij i *Epetij* (Stobreč) (XXXII,18). Grčki natpisi iz Lumbarde na otoku Korčuli govore o još jednoj grčkoj naseobini na tom otoku čije se ime ne zna.

Grčki predmeti otkopani u našim krajevima svjedoče o tome da su Grci imali dobre poslovne veze sa Ilirima.

Jugoistočna obala Mediterana

Prodiranje Grka u pravcu jugoistoka spriječile su guste feničke kolonije, no ipak su ondje osnovali nekoliko naseobina.

Krajem 7. st.pr.n.e. na zapadnom kraju delte Nila Milećani su osnovali naseobinu *Naukratis*. Osnovana je uz dozvolu faraona Psametika koji je želio obnoviti značaj i snagu Egipta, pa se koristio uslugama grčkih trgovaca i najamnika. *Naukratis* je postao općegrčki centar na tom području.

Na području zapadno od delte Nila, koje se u klasično doba naziva Libija, Grci su imali nekoliko naseobina, među kojima je najznačajnija *Kirena* poznata po pronalasku torza Afrodite Kirenske.

Naseobine na obali Helesponta, Propontide i Crnog mora

Snažna struja grčkih kolonista potekla je također i na sjever i sjeveroistok gotovo u isto vrijeme ili nešto kasnije od kolonizacije zapadnog Mediterana.

Halkidani su zauzeli otoke u blizini Halkidike, zatim Sitoniju, jedan od triju poluotoka s najvećom naseobinom Toronom.

Eritrejski su naselili zapadni poluotok, a istočnu obalu Halkidike zauzeli su u 7. st.pr.n.e. stanovnici otoka Andra.

U kolonizaciji tog poluotoka sudjelovao je i Korint koji je osnovao *Potideju*.

Sve te naseobine imale su zemljoradnički karakter i većinom su se nalazile daleko od morske obale, a tek neke, koje su bile uz obalu, imale su dobre luke. Na Halkidici se posebno od kraja 5. st.pr.n.e. ističe Olint kao trgovačko-zanatsko središte.

Otok Tas zauzeli su krajem 8. st.pr.n.e. stanovnici otoka Fara. Odatle su se selili na obližnje obale gdje su osnovali neka manje značajna naselja.

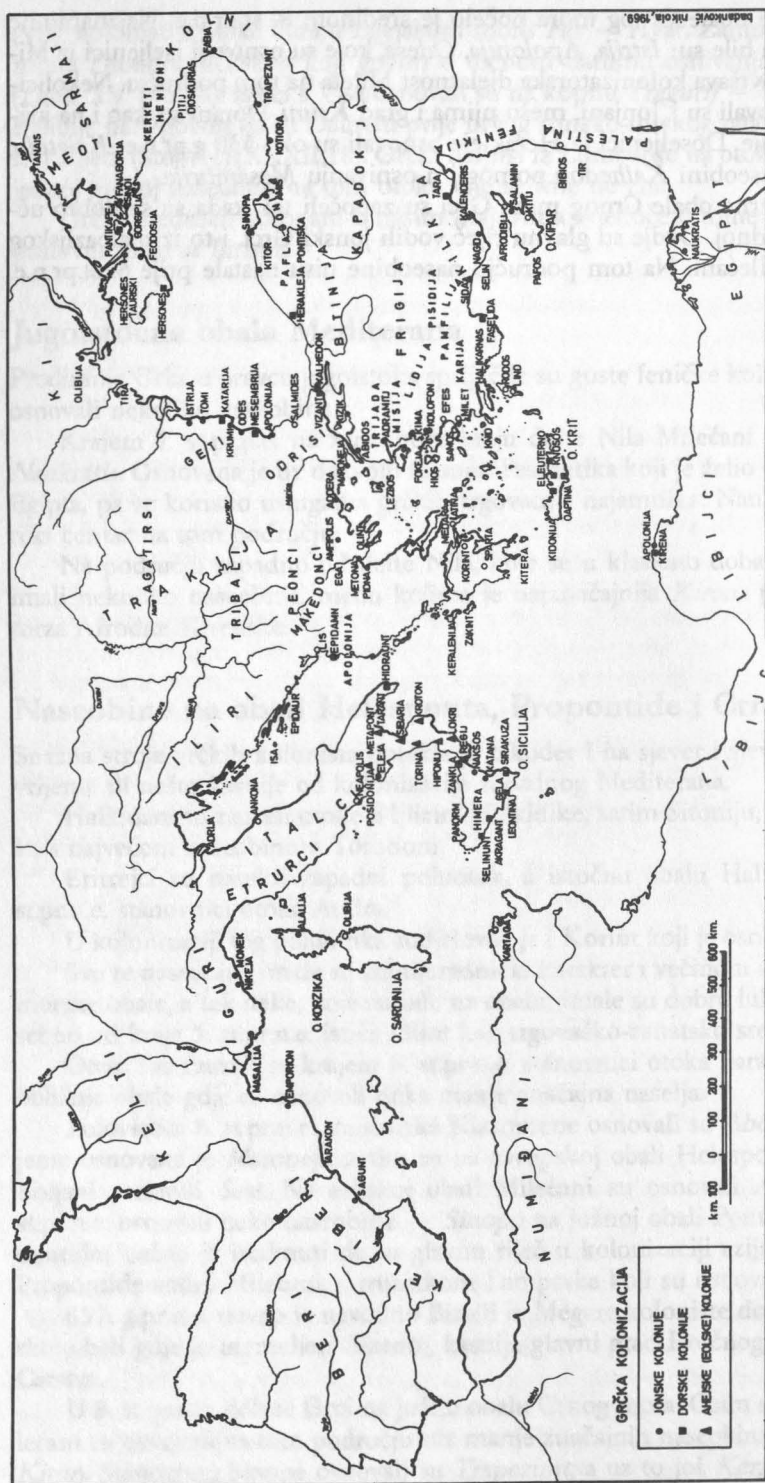
Polovicom 8. st.pr.n.e. stanovnici Klazomene osnovali su *Abderu*. Gotovo u isto vrijeme osnovana je *Maroneja*, zatim su na evropskoj obali Helesponta stanovnici Lezba i Eoljani osnovali *Sest*. Na azijskoj obali Milećani su osnovali *Abid*. Oni su već u 8. st.pr.n.e. osnovali neke naseobine – *Sinopu* na južnoj obali Ponta i *Kizik* na obali Propontide. Važno je istaknuti da su glavnu riječ u kolonizaciji azijske obale Helesponta i Propontide vodili Milećani, s izuzetkom Lampsaka koji su osnovali Fokejci.

657. g.pr.n.e. doveo je navodno Bizaid iz Megare koloniste do jednog zaljeva na azijskoj obali gdje je utemeljen *Bizantij*, kasnije glavni grad Istočnog Rimskog i Bizantskog Carstva.

U 8. st.pr.n.e. dolaze Grci na južnu obalu Crnog mora. Osim spomenute Sinope, Milećani su osnovali na tom području niz manje značajnih naseobina (*Sezam*, *Kromno*, *Tej*, *Kitor*). Stanovnici Sinope osnovali su *Trapezunt*, a uz to još *Ker*, *Kotior* i dr.

Tek oko 560. g.pr.n.e. došli su Dorani i osnovali naseobinu *Herakleju*.

Grčka kolonizacija: 1 — jonske kolonije; 2 — dorske kolonije; 3 — ahejske (eoljske) kolonije